

UDK 27-726.3:929Накићеновић С.

Аутобиографија попа Сава Накићеновића

(У сусрет стогодишњици његова упокојења)

Ђорђе БУБАЛО

БКА

**ЗБОРНИК РАДОВА
ИЗ НАУКЕ, КУЛТУРЕ И УМЈЕТНОСТИ**

**A COLLECTION OF WORKS IN SCIENCE,
CULTURE AND ART**

Аутобиографија попа Сава Накићеновића (У сусрет стогодишњици његова упокојења)

Ђорђе БУБАЛО

Аутобиографија протојереја-ставрофора Сава Накићеновића (1882–1926) из села Кути чува се у Историјској збирци Архива Српске академије наука и уметности у Београду, бр. 10386. Заједно с рукописом антропогеографске студије *Книнска крајина* послао ју је у јесен 1926. Јовану Цвијићу Јово Накићеновић, старији син попа Сава. У писму које је писао Цвијићу 7. јула 1926, пошто га је обавестио о очевим студијама о Книнској крајини и Конавлима, Јово вели: „Покојник је написао неку врсту аутобиографије = цртице из живота, те ако вам је могућно најусрдније би вас молили, да би дошла ова аутобиографија штампана са задњим двама његовим радњама (наравно ако је то могуће т.ј. ако се овакве ствари уопће и оштампавају са радовима „Насеља“).¹ Ја ћу Вам скоро послати рад о Книну, али ћу, ради ове аутобиог.[рафије] чекати на Ваш цијењени одговор“.² Изгледа да је Цвијићев одговор био позитиван, јер га је Јово Накићеновић писмом писаним 12. октобра

¹ Едиција антропогеографских студија Српске краљевске академије „Насеља српских земаља“, од 1921. „Насеља и порекло становништва“.

² Архив САНУ, Историјска збирка, бр. 13484/848–15.

1926. обавестио да ће му преко пријатеља Милана Карановића почетком новембра послати рукопис *Книнске крајине*.³ *Аутобиографија* се у том писму не помиње, али с обзиром на то да су 1956. рукописи *Книнске крајине* и *Аутобиографије* нађени заједно међу расутом и незаведеном грађом Архива САНУ и уписани у инвентарну књигу (бр. 10385 и 10386), сва је прилика да је Јово послао оба рукописа Цвијићу истом пошилићком. Нажалост, Цвијић је умро већ 16. јануара 1927, а са њиме и старање у Академији о радовима Сава Накићеновића.⁴ *Книнска крајина* је први пут објављена 1990,⁵ а *Аутобиографија* се издаје тек сада.

Аутобиографија је написана мрким мастилом, ћирилицом, читким рукописом, на седам дволисних табака великог формата. Исписане су само предње странице сваког листа, а текст се завршава при дну прве стране седмог табака вестима из средине 1924. године. Табаци су нумерисани индоарапским цифрама, исписаним графитном оловком у горњем десном углу предње странице сваког првог листа. Текст *Аутобиографије* није сачуван као аутограф, већ у препису Јова Накићеновића, начињеном после очеве смрти.⁶ Јово је, потом, описао последње две године живота попа Сава Накићеновића – од априла 1924. до априла 1926 – његово боловање и смрт. Тим текстом испунио је предњу страну првог листа и трећину предње странице другог листа осмог табака, истог формата као и првих седам.

Опис живота и дела попа Сава Накићеновића није, строго узев, наративна аутобиографија, већ њен нацрт летописачког карактера, у којем су сумарни подаци о важним догађајима из живота

3 Исто, бр. 13484/848–16.

4 Накићеновић је послао Цвијићу 1922. и 1923. и антропогеографску студију о Конавлима и допуне својој монографији „Бока“, објављеној 1913 (Исто, бр. 13484/848–7, 13484/848–9). Ови рукописи, међутим, нису (још) пронађени у Академијином архиву, иако су Конавли 1924. већ били спремни за штампу.

5 С. Накићеновић, *Книнска крајина. Насеља и поријекло становништва*, Београд–Книн 1990; прештампано 1999. и 2004. године.

6 Атрибуција рукописа без тешкоћа се дала утврдити поређењем с писмима Сава Накићеновића и Јова Накићеновића Јовану Цвијићу. Лепи узорци графије Сава Накићеновића објављени су у прилогу Јована Накићеновића, „Херцеговски одбор за „страдајуће Херцеговце“ 1875., Бока 13–14 (1982) 216, 221, 224, 227, 228. Осим тога, према врсти и очуваности хартије и начину писања, види се да је рукопис настао преписивањем, за сразмерно кратко време, а не писањем на махове, кроз дужи низ година.

аутора и његовим објављеним радовима нанизани, углавном доследно поштованим, хронолошким редом. Другим речима, овај нацрт могао је послужити као полазиште и градиво за развијену књижевну аутобиографију. Може се претпоставити да је то и била ауторова намера, с обзиром на то да на неким местима у тексту упућује читаоца на документа и писма, која је вероватно био наумио да приложи проширеној верзији свога животописа. Рукопис попа Сава могао би се означити и као особена врста биобиблиографије, у којој су биографски подаци испреплетани са временски подударним обавештењима о публиковању ауторових дела. Више простора аутор је посвећивао догађајима који су на њега оставили особито снажан утисак – смрт сестре Вукосаве, самоубиство епископа Доситеја, смрт кћери Косаре, сукоб с попом Јовом Аврамовићем и сл. Судећи према неким појединостима у тексту, стиче се утисак да дело није писано према сећању, након последњег саопштеног податка, али није настајало, бар не у целини, ни записивањем, попут дневничких уноса, важних вести из живота, свештеничке каријере и научног рада аутора. У питању је комбинација уписивања вести из краћих или дужих временских одељака (нпр. догађаје из раздобља 1907–1909. описао је најраније 1909. године) и дневничких белешки о догађајима непосредно након њиховог одвијања (нпр. причу о сукобу са свештеником Јовом Аврамовићем из Сасовића аутор почиње речима: „Нек се зна, да данас дознадох...“).

Аутобиографија није непозната у историографији. Прота Васо Ивошевић написао је преглед живота и рада попа Сава Накићеновића на основу овог рукописа и његових писама Јовану Цвијићу.⁷ У својој монографији о селу Кути, Горан Комар посветио је једно поглавље попу Саву, написано поглавито према грађи из његове *Аутобиографије*.⁸

*

Ово издање приређено је тако да су у тексту вршене само најнужније интервенције. Преписивач Јово Накићеновић био је недоследан у употреби неких интерпункцијских знакова,

7 В. Ј. Ивошевић, „Прота Саво Накићеновић. Бокељски историчар и етнограф (1882–1926)“, *Бока* 13–14 (1982) 129–153.

8 Г. Комар, *Кути, село у Боки которској*, Херцег Нови 2002, 182–185.

пре свега тачке уз редне бројеве и наводника. Због тога су, да се изворни текст не би непотребно оптерећивао упозорењима на писарске грешке, тачке додате онде где недостају, као и знаци навода, у случајевима када је преписивач непажњом уносио само отворене или само затворене наводнике. Ради уједначавања пунктуације изостављене су тачке иза основних бројева. Наслови објављених радова по па Сава наведени су доследно с великим почетним словом, будући да и у томе има неправилности. Те интервенције нису обележене. Разрешавање скраћеног писања речи (осим општепознатих скраћеница) и иницијала – поглавито суспензије – обележено је угластим заградама. И друге неопходне допуне приређивача, тј. све оно што се не налази у изворнику, уоквирене су угластим заградама. Мање познате речи и писарске грешке (ове последње уз упозорење усклициком у облим заградама) објашњене су у напоменама испод текста.

[1a]

Аутобиографија по па Сава Накићеновића (кратке црте из живота)

Моја је кућа од старина била свештеничка. – Из ње су били свештеници мирски: Јово, Стефан, Лазар, Томо и ја, а калуђери: Стефан, Милутин и Данило. – Било је и монахиња. – Не памти се, кад су ми стари дошли у Куте, – ал' предање вели, да су у Куте дошли из Љубомира отрагу 230 год.

У Кутима су осим као свештеници и иначе прва мјеста заузимали. – Један од њих Јаков био је начелник опћине топаљске у другој половини XVIII вј. а син му Александар ходио је као барјактар опћине херцеговске против Бушатлије, да га протјера из Паштровића. – Тодор Накићеновић ишао је у Русију, да се жали на несношљивост вјерску млетачке републике. – А познати су многи и као поморски капетани, а праћед ми Ђорђе зајмио је св. Петру, за француске револуције, 100 талијера, од којих се и код мене храни један. – Стриц ми Јово, био је тајник опћине херцеговске и заступник на сабору. Бавио се и књигом. Написао Животопис по па Богдана Зимонића и Луке Вукаловића.

Оцу ми је име Јово, а мајци Љубе, која је од старе свештеничке куће Чукваса. – Имали су 6 синова и 7 кћери.

Ја сам се родио 13/25. јануара 1882. год. са још једним братом Николом, који је одмах умро. – По том што ми је и ћеду било име Саво, и мени су надјенули име Саво.

Свршио сам редовно шест гимназијских разреда у Которској гимназији, а прије тог шест година пучке школе у Кутима и једну годину поморске школе у Србини (Херцеговни). – Тад ми је умрла сестра Стефанија. – Седми, осми разред гимназије са испитом зрелости положио приватно при Которској гимназији 2. октобра 1902. године.

Тад сам се почео бавити књижевношћу. – Редовно свршио богословију задарску 5. јула 1904. године.

[16]

Год. 1903. у децембру написао сам подлистак у „Dubrovniku“ „Јово Накићеновић“, – а у „Српском гласу“ „Јово Павловић“ (!)⁹ 1904. године.

Вјерио сам се на Цвијети пред Ускрс 1904. год. и вјенчао се у Книну са Вукосавом Новаковић 6/19. септембра исте године од проте Тодора (Божидара) Новаковића.

Послије венчања отишао на Цетиње са женом и родицом Мацом. – Враћајући се, испод Ловћена, на самог великог мученика Никиту (15/28. IX 1904.) сломио се са свом кочијом и пао двадесет метара кроз крше; – коњи поцркали, – кочија сва у комаде, – а ми лијечили се у Котору три нећеље.

Рукоположио се за ђакона од Његова Високопреосвештенства Епископа Герасима 29. септембра 1904. год. (по ст.[аром] к.[алендару]) у Которској цркви св. Луке, при којој служио до 7. октобра 1904 (по ст.[аром] к.[алендару]). Тај дан произведен сам у чин презвитера у истој цркви у Котору.

Вјежбао се у Херцеговному од 7. октобра до 1. новембра 1904. год. код Високопречасног прота Марка Поповића, пароха

⁹гесте Павковић. У питању је некролог познатом српском трговцу у Лос Анђелесу, Јову Павковићу из села Поди. У библиографији Накићеновићевих радова, коју је сачинио прота Васо Ивошевић, презиме је исправно наведено (В. Ивошевић, *нав. дело*, 149).

Топалског, а од 1. новембра до 4. децембра 1904. замјењивао, дозволом истог гореименованог пароха, обољелог свештеника Михаила Аврамовића.

На 4. децембра 1904. примио у администрацију парохију Сасовску. На 31. децембра 1904. бих позван, – желим ли попунити једно мјесто душестаратеља у домобранству. – Ја одговорих, да не желим.

Нек' се зна, да скоро за годину дана влада ме није хтјела признати за администратора парохије сасовске, нит ми удијели-ти односну конгруу¹⁰, јер се противио мој предшасник – Михаил Аврамовић, да му је незаконито одузета служба.

Од 1. јула 1905. до 31. марта 1906. ескурирао¹¹ сам, уз парохију сасовску, и парохију кућанску, јер њен парох – Шпиро Мустур бијаше оболио.

У фебруару 1906. Српска Краљевска Академија примила је за Зборник насеља моју антропогеографску радњу

[2a]

„Опћине херцеговска, рисанска, перашка и Суторина“, коју је Академија хонорирала са 300 динара.

Год. 1906. постао сам члан матице српске у Новом Саду, а 1905. Свештено-удовичког фонда за удове и сирочад.

На 16/29. јула 1906. роди ми се кћер Ленка, а брата Срета, по његовој жељи, справих годину раније за Америку.

На 1. јануара 1907. осигурах живот код друштва „Janus“ у Бечу за 2000 круна и односне камате, а на 27. децембра умрије ми двогодишњи брат Натанаил, и сахранисмо га у породичном гробљу код св. Андрије у Кутима.

Од 1. октобра 1907. до 15. септембра 1909. предузех помоћно поучавање у школи у Кутима. – Старије власти бијаху мојим радом потпуно задовољне.

¹⁰ Конгруа (лат. congrua portio) – термин из римокатоличког канонског права којим се означава 'најнижи износ годишњег прихода примерен за издржавање свештеника'.

¹¹ Ексурирати (лат. exsurare) – 'управљати, уз своју парохију, другом парохијом или парохијама, уколико у њој/њима нема свештеника или је спречен да обавља дужност пароха'.

На св. Николу 1907. год. у кући Вука Ђурова Ћетковића у Баошићима, сестру моју Вукосаву, која се била спремила, да иде у цркву, уби, играјући се пушком, неки Глиго Јелић, и на мјесту оста мртва. – То мене и моје управ порази. – Сахранисмо је у новом гробу у Баошићима. Из љубави подигосмо јој плочу на гробу, и на њој урезах мојом руком овај натпис:

Вукосава Накићеновић
рођ. у Кутима 12. маја 1889.
погину на Никољ-дан 1907.

÷

Ил' је змија, ил' проклета душа
Теби, Вуке, живот одузела;
Збогом кћери, мила сестро наша,
Док затече и нас смртна чаша.

На Видов-дан 1907. сестра ми Госпава крену у Америку и у Пунта Аренас вјенча се за Андрију Павловића, који је родом из Пресејеке. – Те исте године на 23. септембра умрије попадијина сестра Ана, а 19. априла 1908. умрије јој мати Милица, а пред часни пост 1909. ожени јој се брат Милош.

[26]

У Шематизму Епарх.[ије] Бококот.[орске] за 1907, 1908. и 1909. годину штампане су моје „Старине“, – а у „спомен броју – Срђа“ моја пјесма „Смрт Катића Јокана“, – а у „Dubrovniku“ за 1909. мој говор над лијесом Луке Ратковића.

На 3/16. јула 1908. роди ми се син, којему надјенух име Јован, јер и мом, и попадијином оцу, – и првом Накићеновићу, који је у Куте дошао, било је име Јован. – А главно и зато, јер мом добротвору и стрицу, који ме је школовао, било име Јован (Накићеновић), који је преминуо на уставке Никољ-дана 1903. и сахрањен у гробљу топаљском. – То је мој други отац. – Лака му земља!

У „Dubrovniku“ од 11. јуна 1909. бр. 41 поче у подлистку, да излази моја радња „О херцегновским Војновићима“, и продужиће се бар за 30 подлистака.

Дне 17/30. јула 1909. на оброн сунца изгубих мог доброг

оца у 60. год. живота. – Ја му мојим рукама очи заклопих и положих га у гроб мог дједа Сава код св. Андрије у Кутима. – Био је Бокељ и Србин старог кова, – карактер и јунак, – учествовао је у ратовима за ослобођење Херцеговине, те, код Дужи, умало не погину.

У новембарској свесци Хришћанског Вјесника за 1909. год. штампа се моја радња „Српске монахиње у Боки“.

Рад' мојих антропогеографских проучавања ниске и под-ле душе денунцираше ме војничкој власти, да сам велеиздајник, да тежим и купим потписе, да се сјединимо са Србијом. – Позва ме президијалним писмом од 28. XII 1909. бр. 225/пр. Епископ Доситеј – на оправдање и разјашњење. – Пошто пак надлежни увидели, да сам невин, денунција стављена *ad acta*.

Српска Краљевска Академија својим писмом од 3. марта 1910. јави ми, да је примила моју антропогеографску студију о Боки, – да ће је штампати ове године у осмој књизи „Насеља“, мени даровати 25 штампаних комада, а у исто вријеме и хонорар.

[3а]

У Шематизму Епарх.[ије] Бококоторске за 1910. год. штампаше се моје „Старине“.

Г. Ј.[ован] Цвијић позва на конституисање „Географског друштва“ у марту 1910. – У исто доба бих именован и чланом тог друштва.

У марачкој¹² свесци Хришћанског Вјесника у Београду за год. 1910. штампа се моја радња „Руски прилози за градњу манастира Савине“, која се Русима допаде, као што ме др. Никола Велимировић својим писмом извести из Петрограда (15. IV 1910).

„Српско Географско Друштво“ у Београду 10. априла 1910. год. изабра ме својим повјереником, чега се ја и примих; – про-та Илић замоли ме, да се примим извјеститеља за Хришћански Вјесник о свим догађајима у православним епархијама: Бококо-торској; Далматинској; Босанско-Херцеговачкој цркви, – а ја се примих само за епархију Бококоторску.

У априлској свесци за 1910. „Гласника православне дал-матинске цркве“ поче се штампавати моја радња „Неколико

12 Марачки (< марач, марча) – 'мартовски'.

читуља у манастиру Савини“, и иста се продуљи, а у јунској свесци „Хришћанског Вјесника“ мој извјештај „Хроника цркве у Боки и Дубровнику“.

Послије мог трогодишњег учитељевања при дворазредној пучкој школи у Кутима, уважи се моја прошња, и бих ријешен 15. септембра 1910. наставничке дужности, а ц[есарско-]к.[раљевско] Котарско Вијеће својом одлуком 30. 9. 1910. бр. 2272 изрази ми признање на: „revnom i u svakom pogledu pohvalnom zauzimanju za napredak povjerene škole“. – Дне 15. септембра 1910. поведох брата Вартоломеја у Препарандију, и би ми понуђено капеланско мјесто у Дубровнику, али ја исто не примих. – Истог дана послаше ми: „Упутства за секције српског географског друштва“, – и ја се примих, да прикупљам грађу за југославенски топографски ријечник.

Бококоторски Епископ Доситеј Јовић, не знајући праву ври-

[36]

једност новцу, као и услијед среброљубља и непромишљености, будућ’ проневијерио на задарској Конзисторији облик 80.000 круна, а на Которској 13.000, осим приватних 50.000 кр.[уна] те, пошто се свему ушло у траг, није му остајало друго, него да дадне на владичанство оставку, те, пошто му иста и уважена била, – да себи доконча живот хитцем из револвера. Закопан је у манастиру Савини, с горње стране гроба блаженопочившег Герасима Петрановића, и то 13. октобра 1910 у 8½ h ноћу, у обичној капси.¹³

Били при укупу игуман савински Милутин, поп Милан Нетовић и ја. Било нам противно, да се ту сахрани, али наредби се покорит морали. – Добро је, да се зна, да је у својој резиденцији у Котору у 7½ h из јутра себи живот одузео.

Тога дана би готова у Српској Дубровачкој штампарији, накладом и издањем мојим, моја радња „О херцеговским Војновићима“. – О истој донијеше симпатичне оцјене и приказе: Др. Лујо Војновић, Ђорђе Стратимировић, Епископ Никодим, Босанска Вила (бр. 16-18 за 1910), Naše Jedinство, Dubrovnik ([l]ibe)r.¹⁴ 76 ex 1910), Smotra¹⁵ Dalm.[atinska] ([l]ibe)r. 90 ex 1910).

13 Капса (лат. capsa) – ‘мртвачки сандук’.

14 Liber (лат.) – ‘књига, свезак’.

15 recte савинском.

У Босанској Вили приопћих (бр. 16-18 за 1910) „Старински проглас на Бокеље од Стевана Санковског“ (Руса), а у октобарској свесци Хр.[ишћанског] Вјесника за 1910. моја радњица „Стари црквено-народни обичаји у Савини“ (Бока), која се некима у Београду јако допаде (Види писма др. Т.[ихомира] Ђорђевића, проф. универзитета). – Доврши се у свесци за октобар „Гласника правосл.[авне] далм.[атинске] цркве“ моја радња „Неколико читуља у ман.[астиру] Савини“, а у календару Боки за 1911. год. приопћих писмо св. Петра арх.[имандриту] савинског (!)¹⁵ Инокентију Дабовићу, којим каже да је Стефану Вукотићу повратио свештенички чин и архимандритство, а писмо 2. Стефана Санковског једно капетану и сућама новским, а друго атестат Спиридону Војновићу.

У новембарској свесци Гласника православне далматинске цркве за 1910. штампа се моја радњица „Прогањање вјештица код нас“ а у бр. 4 „Српске Зоре“ у Дубровнику за 1911. моје „Крвно коло“.

[4а]

Матица Српска из Дубровника писмом 10/23. фебруара 1911. позва ме, да јој уступим коју моју овећу радњу за њена издања, и ја јој 1. марта ис.[те] г.[одине] одговорих, да хоћу.

У фебруарској и марачкој¹⁶ свесци Гласника Прав.[ославне] Далматинске Цркве штампа се моја радња „Римски олтари у православним бокешким црквама“, а у Шем.[атизму] Епар.[хије] Бококот.[орске] за 1911. продуљих „Старине“.

Митрополит Бан писа ми 25. IV 1911. да радо чита моје радове, и, у знак признања поклони ми своје радове.

Мој брат Срето дође у четвртак друге недјеље поста из Америке.

Дне 8. маја освети се нови иконостас код св. Андрије, који је, на моје заузимање, постављен. Питах, молих и сакупљах прилоге, те од 1905–1911. извршише се ове народне поправке: обнови се св. Илија у Ластви, авлија код св. Николе у Жлијебима, сагради парохијални дом у Сасовићима, пут „уза спиле“ за Жлијебе, мост на Сопоту, на дукло¹⁷ у Кутима, сакупи се неколико припомоћи

¹⁶ В. нап. 12.

¹⁷ Локалитет у Кутима; уп. С. Накићеновић, *Бока (антропологеографска*

новчане за св. Стефана, у Сасовићима, св. Николу у Жлијебима и св. Илију у Ластви. – Још бијах израдио, у два маха, припомоћ за поправку пута са Зеленике до Сасовића, али извјесни елементи то осујетише. – Огради се ћелија на Жлијебима.

У мајској свесци Глас.[ника] Далмат.[инске] Цркве за 1911. штампа се моја радња „О изгону тенаца“,¹⁸ а у свесци за јуни „Три писма митрополита Петра I Петровића архим.[андриту] Савинског (!)¹⁹Инокентију Дабовићу. – У Хриш.[ћанском] Веснику за јуни 1911. стр. 457–463 изађе, без потписа мој извјештај: „Стање цркве наше у Далмацији и Боки“. – „Српска Зора“ бр. 17 (1. 9. 1911) донесе мој чланак „Брацка и примање у исту“.

Дне 15/28. августа у 8 сати из јутра роди ми се кћер, којој надјенух име Косара.

Дана 24. VIII бих позват за главног сарадника Српске Зоре (Види писмо); а 1. X 1911. бих премјештен са парохије Сасовићи у моје родно мјесто – Кути. Служих на парохији Сасовића

[46]

седам година. Народ ме добро хтио и волио, – Богом просто му било!

У септембарској свесци Хришћ.[анског] Весника за 1911. штампа се моја радња „Ношење крста у Боки“ а у Српској Зори (10. децембра 1911), „Негда и сада“. – У календару Боки за 1912. год. штампала се моја историčna монографија „Опћина топаљска“. – У бр. 1 и 2 Српске Зоре за 1912. штампа се мој чланак „Помагање сирота“.

Мала моја Косара, која се родила на Успеније Богомајке 1911. год. одлетје на Васкрсеније 1912 (други дан по подне – 26. марта) са Господом Исусом Христом – њему у крило – у насеље праведника. – Тјело мог доброг Анђелка положих мојим рукама у нашем породичном гробљу код св. Андрије у Кутима, у раки гдје је мој брат Натанаил сахрањен. – Ја и попадија, не могући као родитељи, да прама њој извршимо наше родитељске дужности, уписасмо је за члана утемељача Српске Зоре у Дубровнику (Види „Српска Зора“ 1912. бр. 8) и дадосмо кр.[уна] 60. У том броју Српске Зоре за 1912.

студија), Београд 1913, 289.

18 Тенац – ‘вамбир, вукодлак’.

19 гесте савинском.

штампа се моја радња „Занат је златан алат“. – Ово нас добро јагње тешко уцвијели, јер свака рана покрај срца а од срца по сред срца.

N[ota] B.[ene] Нек' се зна, да данас дознадох, да поп Јово Аврамовић из Сасовића, дрзнуо је, да постави пергамену, без дозволе старије црквене власти, у подножју св. трапезе у цркви св. Илије у Ластви, те да на истој пергамени убиљежи, као да ју он обновио. У хатор²⁰ истине, нека се зна, да се та црква обнови за вријеме моје, док ја бијах на парохији Сасовићи, и ја сам чинио молбе и купио прилоге, да се обнови ова црква. Према томе, поп Јово Аврамовић, лаж је метнуо у св. трапезу, и то није мјесто, да један свештеник, проповједник истине, кити се туђим перјем. Бог му судио! – Кашње у јулу 1912. био је присиљен да извади горе наведену пергамену.

У бр. 11 Српске Зоре за 1912. изиђе мој рад „О пограничним

[5a]

народним споровима“. Уз припомоћ учитеља: Вука Ђоровића и Андрије Ожеговића, основах 4. фебруара 1912. Српску земљорадничку задругу у Кутима. – Дне 8. јуна 1912. дође у Боку нови Епископ – Владимир Боберић. – У „Шематизму Епар.[хије] Бококот.[орске] за 1912. штампаше се моје „Старине“, и „Освећење иконостаса св. Андрије у Кутима“. „Smotra Dalmatinska“ од 17. јула 1912. похвали те моје историјске податке.

Декретом надлежне духовне власти 3. септембра 1912. бр. 1027 и синђелијом Епископа Владимира од истог дана, бих именован сталним парохом у Кутима.

Моја свечана инсталација би 16/29. септембра 1912. у цркви св. Тројице у Кутима.

Обнових до 30. септембра 1912. из темеља кућу у Кутима, на четири прозора, и поставих у прозору од истока, на ластавици испод самог шљемена запис: Боже дај! – у добар час! Та је кућа прије била кап.[етана] Јосифа Накићеновића и брата му Јефта, који је био отац пок.[ојног] Јова, тајника опћине херцеговске и заступника.

У кал.[ендару] Боки за 1913. штампах неке „Старине“, а у

20 Хатар, хатер, хатор (тур. hatir) – 'љубав, воља, корист, милост'.

августу 1913. штампа Српска Краљевска Академија моју антрополографску студију „Бока“ у XXом Зборнику насеља и исту хонориса са 70 динара од штампаног табака. О тој радњи др. Јован Цвијић 24. августа 1913. писа ми писмо, које почиње овако: „Драги г. Накићеновићу, Ваш рад, чије је штампање почело пре ових наших славних ратова, сада је потпуно довршен. Мени се особито допао специјални део, који је набијен драгоценим подацима, и ја Вам на овом одличном раду најсрдачније честитам“, и т. д. Хвала Богу, кад, колико могах, одужих се својој родној грудии! И други многи ми честиташе на овој радњи. N[ota] B.[ene] Књига би награђена по одлуци предсједништва Српске Краљевске Академије Наука са дин. 1938.10 дин. (Види секретарско писмо 3. X 1913. редни бр. 399).

Похвално многи се о њој изразише, као др. Цвијић, Бан,

[56]

Стратимировић и мн.[оги] др.[уги] – види моја писма (збирка). Још ми је дато на дар 30 сепарата, а књига носи, без атласа, 27½ табака. Ради ове књиге био сам денунциран и оптужен, као велеиздајник. Дне 2. јануара 1914 (по н.[овом] кал.[ендару]) извршили су ми два полицајна комесара потпуну кућну преметачину, а зову се: Иван Букор и Tistös. Однијели су ми сепарате Боке, књигу новч.[аних] улога и неколико писама од Акад.[емије] Наука и Географ.[ског] Друштва из Београда.

Мјесно школско Вијеће дописом 25. X 1913. бр. 29 извијести ме, да ме је Котарско вијеће у Котору одлуком 11. X ов.[е] г.[одине] [именовало] мјесним шк.[олским] надзорником при дворазредној школи у Кутима.

Дне 15. децембра 1913. ради бољег увјерења о прибраним подацима за студију о Конавлима, одох жељезницом у Конавле. На повратку истог дана заустави ме оружник Перишић под Нови и однесе ми све notiце о Конавлима, јер да тобоже, денунцираше ме, испитујем брда, воде, положаје, утврде и др., те све реферишем Србији и много тому слична, што се човјеку не би ни у сну снило. – Али, нека их!

У кал.[ендару] Бока за 1914. приопћих писмо неког Јована Даниловића и опоручу епископа Рупић реченог Маргитића. –

Дне 15/28. новембра 1913. роди ми се кћер Бојана. – Дне 1/14. августа 1914. поведоше ме, везана, на fort Mamula, а у јулу 1914. прогласише ме таоцем за село Кути, бива, да моја глава оде, ако ко из Кута дезертира, пресјече железницу и т. д. На Мамули сам нашао лијепу киту Бокеља: из Херцегновога: Јефта Гојковића, Мирка Комненовића, Уроша Мандића, Илију Антељевића; из Каменара: Данила Мијајловића; из Рисна: прота [Николу] Миџора и сина му Петра, Ника Никовића, Сима Ћатовића, Слава Радовића и Марка Ковачевића; из Котора: прота [Јована] Бућина, др. Божа Вукотића и Олгу Рачета; из Паштровића: Душана

[6a]

Сућића и Мила Перазића; из Ораховца: Лазара Гопчевића и сина му Јова, Мирка Гопчевића, Ђура Вукасовића и Рада Ратковића; из Главске: Пера Срдана; из Дубровника: [Ника] Маскарића; из Хвара: др. Јерка Макиједа; и из Сплета: др. [Ива] Тартаљу, [Јура] Врцана и Васа Бјеговића. Са мном је био, али само за једну ноћ, на Мамули, и Косто Станишић из Новог.

На Мамули су нас везивали и свакојаким мука мучили. С Мамуле су нас, дне 22. августа, премјестили на лађу „Buon Padre“, под Тиват, а одатле под Ластву и даље.

Ја сам испод Тивта пуштен кући, али из куће нијесам смио све до маја 1918, а ни из парохије.

Кроз ратно вријеме нијесам ништа написао, а многи су ми рукописи и у земљи сагњили. Не знам што је са мојим исправама за прошлост херцегновске крајине, што их послао Гласнику Зем. [аљског] Музеја у Сарајево, као ни са монографијом Херцегнови, коју у Београд послао. Ваљ'да су и оба ова рукописа пропали. – Мој брат Вртоломије погину у новембру 1915. на италијанској fronti код Горице.

Дне 9/22. септембра 1916. роди ми се син и наденух му име Слободан, а, мало дана прије, одијелих се од моје браће и мајке.

Сврхом октобра 1918. доживјесмо и пропаст црно-жуте авети и уједињење цјелокупног српског народа. Обнови се Душаново царство, све нас загрли Душанов бијели орао, под окриљем витешког дома Карађорђевића. Било сретно!

Написах „Бока за народно уједињење“ и штампа се у Новосадској Застави 1920 (бр. 51 од 5. III бр. 52 од 6. III и бр. 54 од 9. III).

Београдски универзитет (др. Ј. Цвијић) својим писмом 11. маја 1920. цијенећи мој рад и притисак, који

[66]

на мени вршен од непријатељских власти, позва ме, да ли ћу за антропогеографске студије проучити овог љета који крај. Ја одговорих, да хоћу Конавле, те ми Академија Наука 29. јуна 1920. бр. 257 на предлог академика др. Цвијића даде 500 динара на име помоћи за љетошње испитивање Конавала за „Насеља“.

Још у септембру 1919. бијах један од главних покретача за оснивање ниже гимназије у Херцеговину. Састависмо управни одбор, у који уђосмо: прото П.[етар] Рафаиловић, Душан Прњат, Јово Секуловић, Васо Ђурић, Нико Доклестић, Илија Антељевић, Лазар Доклестић, Душан Перчиновић, Дон Јозо Вујовић и ја. Посласмо у Београд меморандум рад ове школе, те регентовим указом 16. XII 1919. у службеним новинама бр. 168 би основана, на општински трошак, нижа приватна реална гимназија. Школске год. 1920–21. ја сам преузео при овом заводу предавање историје и географије, као и калиграфије. – И мој син Јово поче 1919/20. да похађа ову школу. У то вријеме ми се уда најмлађа сестра Љубица 6. IX 1920. за трговца Јова Доклестића у Херцеговини, а још прије сестра ми Росанда за Коста Песторића (1912).

Срп.[ски] прав.[ославни] Епископ Бококоторски – Кирил, рад' мог пастирског и књижевног рада, одлуком 18/31. децембра 1920. одликова ме црвеним појасом. –

Св. Архијерејски Синод српске патријаршије Ср.[емски] Карловци бр. 312 и 324 ех 1921. јавља: Министарство Вера актом 10. IV 1921. бр. 1946 благоизволило ме поставити за члана замјеника у Врховном управном Савјету Српске Православне цркве.

У Вјеснику Срп.[ске] Цркве (Год XXVII Београд, 1921) св.[еске] мај, јуни, јули – август штампа се моја студија „О пореклу крсног имена“.

Епископ Кирил својим писмом из Београда

[7а]

18/31. октобра 1921. преко прота Душана Васиљевића, писмо 3/16. новембра 1921, позва ме, да попуним мјесто духовног судије у Котору, а ја му лијепо захвалих писмом 17/30. новембра 1921. јер ми није могуће, да се тога примим.

На Велику Госпојину, у Ман.[астир]у Савини, 1922, на архијерејској служби, коју служио Епископ Кирил, са протама Д.[ушаном] Васиљевићем, А.[лександром] Микулићем и П.[етром] Рафајловићем, а у присуству руског митрополита Теофана, по одлуци св. Архијерејског Синода, епископ Кирил произвео ме је у чин протојереја. Тога дана и ја сам служио као и проповједао.

Дне 9. августа 1922. поста нижа реална Гимназија у Херцеговину државна, – испуни се и то за чим смо сви у новском крају жудили, а ја са мојим друговима – наставницима и толико труда уложили.

Просвјета, српско просвјетно и културно друштво, у Сарајеву 25/II 1921. именова ме својим повјереником за Куте, а тако и одбор за заштиту дјеце и младежи из Котора још 1919. године.

Дне 17. септембра 1923. поведох и уписах сина Јова у Сарајевску богословију, а у Веснику српске цркве (април – август) 1923. штампаше се моје „Српске калуђерице у Боки“.

Дана 10. маја 1924. бих одликован орденом Св. Саве.²¹ – Год. 1924. у Јадранској Стражи (Бокешки пригодни лист) штампа се мој: „Listak iz моје интернације“ бр. 1.

[76 празан]

[8a]

Довде је писао прото Сава Накићеновић, кратке цртице, како сам вели, из свога живота, које је кашње намјеравао опширније обрадити. Заправо ово је као костур његове аутобиографије, коју је мислио сигурно оживотворити, али рана смрт га је и у том спријечила.

О последњим данима његова живота, т.ј. о двогодишњем боловању и коначној смрти завршетку његове голготе, може се укратко рећи ово:

²¹ У наставку је у заградама написана па прецртана реченица с ускличником на крају. Заузима отприлике један и по ред и не може се реконструисати.

Још год. 1914, када је био интерниран као таоц на острву Мамули и ратној лађи „Buon Padre“ прогоњењем и мучењем задо-био је неизлечиву болест: велико проширење срца.

Усљед напорног душевног и тјелесног рада та се болест постепено ширила, док напосљетку није дошла скоро до врхунца у мј.[есецу] априлу 1924. год. То је било по светом Ђурђу, када је, пре тога био јаче оболио и морао лећи у кревет, а пошто се био мало опоравио, отишао је на св. Ђурђа у удаљеније село своје парохије (која је сва брдовита и слабо приступачна) да прекади крсну славу.

Неколико дана кашње, по повратку из парохије, опет се слабо осјећао, и ускоро добио несвјест и одузетност цијеле лијеве стране. – Лијечници су га дуго лијечили и здравље је, врло споро, али ипак нешто ишло набоље.

Тако је код куће остао све до у јесен 1925. год. када је, на велику молбу својих пријатеља и обитељи отишао у Сарајево у држ.[авну] болницу. Врло тешко се је склонио да иде у болницу: или је увидио да се неће моћи излијечити, или је знао какав тамо наред влада, нарочито каква је њега.

У Сарајеву је остао до 25.²²априла 1926. год. Ту је провео најгоре а најзадње дане свога живота.

Остављен на милост болничарки, које су биле скоро под никаквом строгошћу. Сваки дан му је све

[86]

горе било; нешто ради тешке и опасне болести, а највише ради рђавог дворења и његовања, које је до скрајности ишло.

Заситивши се свега и увидјевши да му у болници могу само одмоћи (ради хрђаве његе) после шестмјесечног лијечења поврати се кући у родно мјесто Куте, које је желио да још једном види, јер је чешће у Сарајеву мислио, да му се та нада неће испунити. Од доласка из болнице кући је још живио 15 дана. Био је врло миран и благ према сваком, као и увјек у животу, а задовољан што се кући жив повратио и видио још једном своје родно мјесто и миле своје. Дана 25. априла доби врло јак напад срца и подљеже смрти.

22 Прецртано графитном оловком и стављено у заграде, па изнад дописано 10, зато што је 25. април дан његове смрти.

